

نقش آزاداندیشی و شناخت متون در پژوهش‌های تاریخی

حجت الاسلام رسول جعفریان در همایش بررسی اندیشه‌های سیاسی امام رضا (ع) اظهار داشت: تشریح و تحلیل اندیشه‌های سیاسی امام رضا (ع) نیازمند اصلاح روش‌ها و شناسایی متون است.

حجت الاسلام رسول جعفریان در همایش بررسی اندیشه‌های سیاسی امام رضا (ع) اظهار داشت: تشریح و تحلیل اندیشه‌های سیاسی امام رضا (ع) نیازمند اصلاح روش‌ها و شناسایی متون است.

به گزارش خبرنگار خبرگزاری رسا در مشهد، حجت الاسلام رسول جعفریان، رئیس کتابخانه مجلس شورای اسلامی و استاد دانشگاه تهران در همایش بررسی اندیشه‌های سیاسی امام رضا (ع) که صبح امروز در دانشگاه علوم اسلامی رضوی برگزار شد، گفت: سرمایه‌های تاریخی ما در حوزه تاریخ اسلام بسیار غنی و پر بار است و ما در علم تاریخ با استمداد از سنت‌های پیش از اسلام، بعد از اسلام، سنت‌های ایرانی و رومی و بسیاری از امکانات دیگر، در قرن‌های دوم تا چهارم پیشرفت‌های مناسبی داشته‌ایم و تولیدات تاریخی ما قابل توجه، عالمانه و روش‌مند است.

وی با بیان این که این تحولات تاریخی در همه موارد این گونه نیست و علاوه بر این‌ها معضلاتی هم وجود دارد، زیرا تاریخ تحریف و تفسیر شده است و تحت تأثیر عقاید و باورهای نویسندگان، محیط و شرایط حاکم قرار می‌گیرد، تصریح کرد: به جهت مشکلات ذکر شده، نمی‌توان از همه مجموعه تاریخ دفاع کرد، به عبارت دیگر بخش‌هایی از آن قابل دفاع نبوده ولی عصر سرمایه گرانب‌ها است.

رئیس کتابخانه تخصصی ایران و اسلام ادامه داد: در حوزه تاریخ نویسی صدر اسلام از قرن پنجم به بعد، به هیچ وجه دقت همانند قبل از آن نبوده و سطح کار تنزل پیدا می‌کند و در دوره قاجاریه آسیبی که تاریخ‌نویسی اسلام تحمل کرده و دیده نتایج‌اش در ضعف کارهای قاجاریه ما ظاهر می‌شود.

وی با اشاره به این که یک نسخه خطی از تاریخ یعقوبی در تمام ایران پیدا نمی‌شود و این کتاب قریب به هزار سال از دسترس ایرانیان دور مانده است، یادآور شد: تاریخ ما یک سرمایه تاریخی قابل توجهی دارد که از قرن سوم و چهارم در فرهنگ اسلامی ریشه دارد و بعدها در این بخش رو به زوال بوده است.

حجت الاسلام جعفریان با طرح این پرسش که چگونه می‌توان به میراث تاریخ گذشتگان بازگشت، ابراز داشت: امروز باید بررسی کرد که علم تاریخ ما به چه مقدار غنی و قوی است و باید توجه داشت که ما در بخش پژوهش خیلی توانایی نداریم و شاید در صد سال آینده به تدریج روش‌های پژوهش ما بهتر شود؛ البته نیاز است که ما روش‌های پژوهشی خود را نقادی کنیم به عبارتی دانش پژوهش به نقادی نیازمند است.

وی اذعان داشت: محققان ما در بخش تاریخ، با روش‌هایی فعلی که دارند، می‌توانند پژوهش کنند و این نیازمند آن است که ما نسلی تربیت کنیم که این نسل توانایی آن را داشته باشد که روش‌های تازه‌ای را به کار گیرد و ما در ایران چنین روش تربیتی را نداریم.

استاد دانشگاه تهران با ذکر این که الزامی در سیاسی بودن یک انسان تاریخی وجود ندارد، اذعان داشت: اگر کسی بخواهد سیره ائمه اطهار (ع) را بشناسد، باید با روش‌های نوین، همچنین نقادی در روش‌ها و متون، حداکثر تلاش را انجام دهد و از گفتمان سیاسی روز، دور باشد تا بتواند سیر تاریخ را بشناسد، کتاب بنویسد و کار تاریخی مطلوبی را انجام دهد که سیاسی نباشد؛ البته نباید از علم تاریخ انتظار داشت که بتواند روشنگری کند.

حجت الاسلام جعفریان در بخش دیگری از سخنانش گفت: هنگامی عبارت اندیشه سیاسی را به کار می‌بریم، باید دو چیز را تفکیک

کنیم، نخست این که امام رضا(ع) در چه شرایطی بودند و دیگر این که بخواهیم تکلیف شرعی در بیاوریم که البته این موضوع باید در فقه مورد بررسی قرار گیرد که آیا در حکومت جور آدمی می تواند ولایتعهدی را بپذیرد یا خیر؟ مثل این که در فقه مطرح می شد که آیا جوائز حاکمان جور را می توان دریافت کرد یا خیر؟

وی در تعریف تاریخ سیاسی امام رضا(ع) بیان کرد: تاریخی بدین معنا است که شرایط سیاسی مأمون را روشن کرده و بیان کند که به چه نحو بوده است و شاید هم بیشتر از این مقدار اطلاعات نداشته باشیم؛ اگر در حوزه سیاست علمای ما تشخیص دهند که از فلان اتفاق تاریخی می توان فلان برداشت فقهی را داشت، آن چیزی که نتیجه فقهی می دهد و برای ما حکمی را ثابت می کند، این است که حکمت آن را مشخص کند و نیز می توان متوجه شد که این عمل شرایط قانون گذاری دارد یا خیر.

رییس کتابخانه ایران و اسلام نیز اشاره کرد: امام رضا(ع) در روایتی می فرمایند «؛اگر یک وقتی دیدیم که خلیفه دارد به ما کرم می کند و وزیرش ظلم می کند به اولی - خلیفه - شک و تردید کنید»، از این روایت می توان نتیجه گرفت که باید از این اصول، برداشت اخلاقی صورت گیرد، همانند کلمات حضرت علی(ع) که متأسفانه بر روی آن ها کار نشده است؛ اگر انتظار دین شناسی در تاریخ را داشته باشیم، باید بدانیم که این امر دارای مشکلات و رنج هایی است.

وی اظهار داشت: امروز در قم، بسیاری از زندگی نامه هایی که برای علما نوشته می شود دارای مشکل اساسی هستند، البته به روش های قدیمی متکی هستند، اما متأسفانه به هر فردی اجازه داده می شود که آن ها را بنویسد، در حالی که بنای ما این نیست و اگر اشتباهاتی را مشاهده می کنیم، باید جرأت نوشتن(حریت) را داشته باشیم.

حجت الاسلام جعفریان سپس سخنان خود را در دو محور ارائه و در تشریح نخستین محور گفت: عبدالله بن معتز شاعر درجه یک در دنیای اسلام است، وی پسر معتز عباسی و معتز پسر متوکل عباسی است و در 246 متولد شده است و 45 سال بعد از امام رضا(ع) زندگی می کرده است و پدرش خلیفه شد؛ معتز انسانی بسیار حساس، شاعر، فرهیخته و سیاسی بود و همیشه به دنبال انتقام از قاتلان پدرش بود. معتز نخستین کتاب علم بدیع را نوشته است؛ او همیشه به دنبال مخدوش کردن چهره علویان بوده است؛ تفکر معتز برای ما بسیار مهم است زیرا او تفسیری از تاریخ اسلام می دهد که نیازمند تأمل بوده و استدلال هایی دارد. او شعری را درباره امام رضا(ع) سروده و در آن حضرت رضا(ع) توهین نموده، لذا به دیوان او رجوع کردم تا نظر او را پیرامون علویان بسنجم.

وی در محور دیگری از سخنانش عنوان داشت: کتاب «؛النزاع و تخاصم» مهریزی یکی از بهترین کتاب ها است که در قرن هشتم نوشته شده؛ البته باید توجه داشت که مهریزی بسیار متفکر ظاهر شده؛ ولی در این رساله تفسیری از تاریخ اسلام می دهد و این تفسیر شبیه تفسیر ابن خلدون است ولی تاریخی تر است.

رییس کتابخانه مجلس شورای اسلامی اضافه کرد: امروز می توان بیان داشت که ما تاریخ اسلام را در قضایا متفرق می شناسیم، باید تاریخ اسلام را با سخنان ابن خلدون درک کرد - منهای آن روش هایی که در ابتدا گفته شد - ابن خلدون تنها فردی است که تاریخ اسلام را روش مند فهمیده و مقدمه کتابش باید در مدارس ما کتاب درسی باشد؛ حتی الان، زیرا کلمه به کلمه این مقدمه سنجیده بوده، هرچند وی فردی اموی مسلک بوده است ولی فهم او بی نظیر است و تاریخ نگاری او به هیچ وجه از جنس تاریخ نگاری اسلامی نیست و ما در شرق اسلامی اصلاً همچین استادی نداریم، تفکرات مهریزی، تقریباً به ابن خلدون نزدیک است.

وی ادامه داد: مهریزی تاریخ اسلام را بر اساس دعوی بنی هاشم و بنی امیه می سنجد، البته بیشتر نقل تاریخی می کند، ولی در میان آن ها حرف های جدیدی می زند، این که سخنان او درست است یا درست نیست، ملاک نبوده، بلکه باید توجه داشت که ما باید روشی را انتخاب کنیم که درست باشد.

حجت الاسلام جعفریان خاطرنشان کرد: مهریزی بر خلاف ابن خلدون دارای تعارض است و بی نهایت از بنی امیه متنفر است، ولی در نتایج تاریخی به این می رسد که ما چاره ای نداریم که جایگاه بنی امیه را قبول کنیم، در جزئیات حرف هایش ایرادات زیادی وجود دارد، ولی در دفاعی از اهل بیت(ع) بیان می کند «؛کسر شأن اهل بیت بود که خود را با سیاست قاطی کنند» و به لحاظ تاریخی توضیح می دهد که این غلبه و نزاع تاریخی نتیجه طبیعی اش به قدرت رسیدن بنی امیه است.

وی سپس از این دو محور نتیجه گرفت: همین تفسیر در سخنان عبدالله وجود دارد و خطاب های عبدالله به اهل بیت(ع) این است که حکومت کردن حق شما نیست و با ده ها تفسیر دینی و تبلیغاتی به علویان بیان می کند که شما حق دخالت ندارید.

این استاد دانشگاه تهران در پایان اظهار داشت: ما در مورد مأمون به تحقیق درستی نرسیدیم، اما پذیرفته ایم که مأمون، امام رضا(ع) را به شهادت رسانده است ولی ابن طاووس این حرف را قبول ندارد، اما ابن معتز آل عباس را به علویان ترجیح می دهد و می گوید «؛عمو زادگان ما از آل ابی طالب، بیابید و به ما نزدیک تر شوید مگر این ها شاخه ای از پدر شما نیستند، یادتان هست مأمون

خلافت را به شما تقدیم کرد، مال ما بود ولی مأمون همچین کاری را همانند عیسی کرد، برای این که به شما نشان دهد آن چیزی که نسبت به آن حریص بودید هرگز به دست شما نمی آید، و مأمون این گذشت را کرد و از دست دادن خیلی برایش ساده تلقی شد ولی خدا نخواست و امام رضا رفت و دوباره خلافت به ما برگشت مثل یک عاشقی که به وطنش باز می گردد خلافت به ما برگشت»، وی در موارد دیگر از امام رضا(ع) اسمی نمی آورد ولی به کرات می گوید که نصیحتتان می کنم به شماها که باقی هستید و همش شورش می کنید.

وی ادامه داد: ما اگر بخواهیم از اندیشه سیاسی صحبت کنیم و تحلیلی داشته باشیم، نیازمند آن هستیم که روش هایمان را اصلاح کنیم و همچنین متون را بشناسیم و شناختن متون می تواند به منازعات مذهبی و نوع تفکر کمک کند؛ تا هنگامی که متون شناسایی نشده و مطالب با دقت با هم ربط داده نشود نمی توانیم کار مؤثری داشته باشیم؛ اگر یک مجموعه ای برای یک بار یک روش و مواد را ایجاد کنند می توان به یک نتیجه و غایت صحیح دست یافت و توصیه می کنم که مراکز علمی دینی از کارهای بیهود پرهیز کنند و از استنباط های دینی و فقهی در تاریخ پرهیز کنند./